

Herb Abdank

Tomasz Rogoziński

Herb to znak bojowo-rozpoznawczy rycerza umieszczany na tunice (cote), tarczy, chorągwi, kropierzu, również hełmie. Będąc także znakiem własnościowym, umieszczany był herb na pieczęciach, kaflach, meblach, naczyniach i innych sprzętach. Od XIV przyjął się szerzej zwyczaj umieszczania herbów na rycerskich nagrobkach.

Przyjmuje się iż na zachodzie Europy pierwsze herby pojawiły się w drugiej połowie XII wieku. W Polsce nastąpiło to z początkiem XIII wieku. Wtedy to herby pojawiły się na pieczęciach książęcych. Z czasem zaczęło je przejmować rycerstwo. Posiadany herb był świadectwem przynależności do kasty rycerskiej, stanu szlacheckiego. Część szlachty, którą określić można mianem szlachty pierwotnej posiadała herby przyjęte przez ich przodków w wieku XIII i XIV. Wtedy to godła noszone na tarczach stawały się herbem rodzimym we właściwym tego słowa znaczeniu na przestrzeni kilku pokoleń.

Polską specyfiką jest nadawanie herbom nazw od nazwy rodu herbowego. Co oznacza, że można było zmieniać nazwiska, lecz pozostawało się rodowcem – członkiem rodu herbowego. Najczęściej nazwisko zmieniano w przypadku przeniesienia się rodziny do nowo nabytych dóbr.

Nazwa herbu może się wiązać z gniazdem rodzimym, imieniem protoplasty rodu, klejnotem, godłem lub zawołaniem. Najwięcej nazw pochodzi od nazw osobowych i przezwiskowych – Awdaniec, Godzięba, Odrowąż, Poraj, Radwan, Rawicz, Rogala, Sulima, Zaręba.

Prawie czwarta część polskich herbów rodowych ma godła (figurę na tarczy herbowej) pochodzące od przedheraldycznych kreskowych znaków własnościowych. Tak powstały: księżyc, gwiazda, podkowa, rogacina, zawiasa kotłowa, chorągiew, **łękawica**. Po dodaniu do tej listy krzyża z jego odmianami oraz miecza otrzymamy grupę podstawowych figur, dzięki którym jak obliczono można skonstruować ponad 40 polskich herbów rodowych.

Abdank (*Abdaniec, Abdanek, Abdank, Awdancz, Awdaniec, Białkotka, Biłkotka, Czelejów, Habdaniec, Habdank, Haudaniec, Hawdaniec, Hebdank, Łąkotka, Łękawa, Łękawica, Skarbek, Skuba, Szczedrzyk*): w polu czerwonym łękawica srebrna; klejnot – łękawica jak na tarczy. Jeden z najstarszych polskich herbów wywodzący się z pradawnych znaków własnościowych. Niektórzy twierdzą nawet, że jest najstarszym znanym godłem rodzimym w Polsce, a zarazem jednym z najstarszych w heraldyce europejskiej.

Najdawniejsze znane pieczęcie ze znakiem awdańców (pierwotnym) pochodzą z lat: 1212 – Lupus, kasztelan kruszwicki, 1228 – komes Pakosław, wojewoda sandomierski, 1243 – Michał, kasztelan krakowski. Od XIV w. herb Abdank występował już w obecnej postaci (m.in. na pieczęciach Jana Nosa z 1405r., Wojciecha Wąborskiego z 1408 r.). Pierwsza znana zapiska sądowa wymieniająca nazwę herbu pochodzi z 1402 r. (K. Potkański). Herb odnotowany został w herbarzyku Marka Ambrozego, występuje również w sztokholmskim Codex Bergshammari i Armorial Lyncenich.

Pieczęć Pakosława wojewody sandomierskiego z roku 1228

klejnotach Długosza i herbarzyku Marka Ambrozego, występuje również w sztokholmskim Codex Bergshammari i Armorial Lyncenich.

W średniowiecznych zapiskach sądowych herb nazywany jest przeważnie Awdańcem (obecnie nazwę tę stosuje się do starszych wersji herbu) i związany jest z potężnym rodem Awdańców, pochodzenia skandynawskiego, od którego wywodzi się wiele rodzin rycerskich (herbem Awdaniec - Abdank pieczętowało się ponad 170 rodzin). Nazwa Abdank pojawia się dopiero w XV w., a następnie upowszechnia dzięki dziełom B. Paprockiego. Znak Awdańców, jeszcze w dobie przedheraldycznej (dziedziczny już od 1200 r.) przypominał literę M. Według W. Semkowicza miał to być inicjał imienia Michał – protoplasty rodu Awdańców i fundatora Lubinia. Na przełomie XIII i XIV w. godło odwrócono i zaczęto nazywać łekawicą. Zdecydowały o tym być może względy funkcjonalne – w tej pozycji łatwiej było umocować klejnot na hełmie.

Panuje też pogląd, że herb Awdaniec wywodzi się z prastarych run, czyli znaków dawnego alfabetu germańskiego. Runy te były wykuwane w kamieniu i drewnie, a przypisywano im moc nadprzyrodzoną. Uczeni przypuszczają, że zawołanie bierze swój początek od skandynawskiego imienia Audun oznaczającego po polsku skarb. Zastanawiające jest, że właśnie imię Skarbek lub Skarbimir było bardzo często nadawanym w rodzie Awdańców. Późniejsza nazwa herbu Abdank według legendy wywodzi się od staroniemieckiego zwrotu „Hab Dank” - dziękuję.

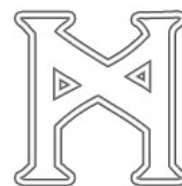
Według F. Piekosińskiego ("*Heraldyka polska wieków średnich*") kształt znaków znajdujących się na najdawniejszych pieczęciach rycerskich pochodził od run skandynawskich. W okresie późniejszym, kiedy szlachta przyjmowała herby na modłę zachodnioeuropejską, znaki te miały przeobrażać się w postać późniejszych herbów. Owe nigdzie indziej nie spotykane figury na polskich herbach, są dla Piekosińskiego ewidentnie i niezaprzeczalnie prastarymi znakami, rytymi na pniach, broni, urnach pogrzebowych i glinianych naczyniach. Są to runy, symbole kultowe i znaki magiczne. Część z nich zamieniło się później w zgodne z regułami heraldyki europejskiej "krokwie" (Abdank, Dębno Oleśnickich), "wręby" (Korczak bocznej gałęzi Branickich) itp.

Gdyby przyjąć runiczne pochodzenie herbu Abdank, to w grę wchodziłyby dwa znaki: Mannaz i Ehwaz.

Runa Mannaz

Mannaz, manna, mann, madhr

Etymologia i Fonetyka: Staroangielskie Mann oraz staronordyckie Mathr oznaczało człowieka.

Fonetycznie Mannaz było zapisem "m".

Znak runy Mann sięga do korzeni człowieka i społeczeństwa. Mówi o jego skromnościach i nadzwyczajnych zdolnościach organizacyjnych. Staraj się żyć zwyczajnie, lecz w niezwykle sposób. Nie lekceważ czasu. Ciesz się chwilą i z niej czerp zadowolenie.

Runa Ehwaz

Ehwaz, ehwo, afhws, eh. Ehwaz - koń, ruch, przygoda, partnerstwo

Etymologia i Fonetyka: Staroangielskie słowo Eh oznaczało konia.

Fonetycznie runa ta była zapisem zgłoski "e".

Koń jest symbolem energii witalnej, dzięki niemu możemy szybko i w ciekawy sposób posuwać się do przodu. Koń dobrze traktowany jest wiernym przyjacielem człowieka. Źle traktowany zrewanżuje się.

Legandy dotyczące herbu Abdank

Jan Długosz widział w Łękawicy symbol gwiazdozbioru Kasjopei. Na poparcie tezy średniowiecznego polskiego historyka wielu łączy ze sobą proste fakty. Oto przykład. Przodek Adwańców - Skuba (imię powstałe zapewne w skutek błędnego odczytania imienia Skarbek) był legendarnym pogromcą wawelskiego smoka. Kasjopeja zaś była matką mitycznej Andromedy wydanej smokowi-potworowi na pożarcie a ocalonej przez Perseusza.

Wielu innych widzi w Łękawicy inicjał Wawelu i kojarzy to z Adwańcami poprzez fakt, że wawelskiego smoka zabił przodek rodu, Skarbek-Skuba. Według legendy Skuba na rozkaz Kraka zaszył w barania skórę siarkę i tak przygotowana przynętę podrzucił smokowi wawelskiemu. Smok, jak doskonale pamiętamy z legendy, po zjedzeniu barana wypchanego siarkę poczuł ogromne pragnienie i rozpoczął łapczywie pić wodę z Wisły. Pił tak długo, aż wreszcie pękł. W nagrodę Skuba otrzymał od Kraka herb z literą „W”. Jedni twierdzą, że „W” oznacza Wawel inni zaś, że węża-smoka.

Najbardziej jednak „uzasadnioną” legendą związaną z Abdankiem jest opowieść o poselstwie wysłanym przez księcia Bolesława Krzywoustego do cesarza Henryka V, na którego czele stał Skarbek z Góry. Niemiecki władca chcąc zaimponować polskiemu posłowi bogactwem, pokazał mu wielkie skrzynie pełne złota. Skarbek zdjął wówczas z palca pierścień i ze słowami „Idź złoto do złota. My Polacy bardziej się w żelazie kochamy i żelazem bronić będziemy” wrzucił go do cesarskiego skarbca. Zaskoczonemu cesarzowi nie pozostało nic innego jak powiedzieć „Hab dank” - dziękuję. Słowa te, stały się nowym zawołaniem rodu, przez co zmieniono pierwotną nazwę herbu ze Skarbek na Abdank.

Historycznym pierwowzorem legendarnego Skarbka był zapewne Jakub Skarbek z Góry herbu Abdank. Jakub Skarbek uczestniczył w 1414 roku w poselstwie cesarza Zygmunta do Turków. Legenda zmieniła więc czas poselstwa na 1109 rok, oraz cel misji. Jak przypuszczamy, ta mała mistyfikacja najwyraźniej miała na celu uczynienie rodu Skarbków bardziej starożytnym. Zniekształcenie prawdy historycznej nastąpiło w momencie, gdy godność rodziny urosła do rangi rodu senatorskiego. Jakub Skarbek był członkiem grupy możnowładców sprawujących rządy podczas niepełnoletności króla Władysława - później zwanego Warneńczykiem. Niemniej jednak, wiele takich zafałszowań miało miejsce w naszej historii. Dzisiaj historia łączy się zaś z legendą pozostawiając nam barwną przypowieść o dawnych czasach.

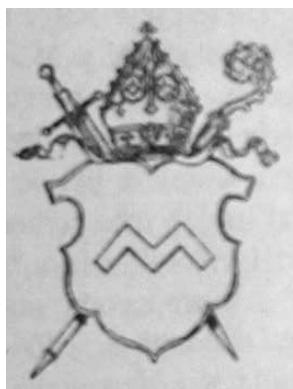
Trzykrajcówka bita w latach 1615-1618 przez Zygmunta III Wazę z Abdankiem, herbem Wielkiego skarbnika królewskiego Pana Warszyckiego.

Rola herbowa (najwcześniejsza forma herbarza), prawdopodobnie pochodzenia burgundzkiego, znaleziona w majątku Bergshammar w Szwecji, pierwsza połowa XV w.

Wizerunek herbu Abdank w kościele Św. Stanisława w Chlewiskach (na północ od Kielc).

Herb Henryka biskupa Chełmińskiego († 1301)

Herb na stallach w kościele w Bieczu z XV w.